

DOUĂ PROCESE PENTRU APĂRAREA MOȘIEI ORAȘULUI ȚIRGOVIȘTE ÎN SEC. XIX

de RADU GIOGLOVAN

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea procesul de concentrare a proprietății moșierești ajunsese atât de înaintat, încât trei sferturi din suprafața Principatelor dunărene aparțineau boierilor și mînăstirilor și numai un sfert țărănimii libere, care se micșora zi de zi în folosul domniilor boierești și mînăstirești.

O situație deosebită aveau orașele vechi și moșiile acestora, care erau toate proprietatea Domnului „după vechile obiceiuri”¹. În decursul orînduirii feudale domniile au realizat venituri din activitatea meșteșugărească a orașelor și au creat în anumite puncte orașe noi, făcînd chiar cheltuieli pentru aceasta, cum a fost ridicarea la situația de tîrg a Ploeștilor de către Mihai Viteazul.

În calitatea lor de proprietari, domniile puteau face danii din aceste moșii boierilor și mînăstirilor și acestea se înmulțeau pe măsura transformărilor economice, a limitării resurselor domnești și a înăsprii jugului turcesc. Dacă daniile din secolele XV-XVII se făceau din casele de țigani² sau din satele și întinsele moșii ale orașelor, care nu amenințau cu nimic existența orașenilor, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ajung să fie date sau vîndute chiar valtra orașelor și ultimele resturi din moșiile acestora³, locuitorii lor fiind reduși la situația de clăcași. În fața unor astfel de amenințări locuitorii orașelor încep să le reziste și asistăm la un șir de lupte ale orașelor pentru a-și putea apăra libertatea lor și a moșiilor lor⁴.

În afară de amenințarea din partea domniilor, orașele aveau să lupte și cu boierii și mînăstirile vecine, care încălcau deseori hotarele moșiilor ce le aparțineau, pentru a știrbi în folosul lor din proprietățile orașelor.

Astfel de lupte au avut loc și la Țirgoviște; din ele analizăm aici două procese din prima jumătate a secolului al XIX-lea: 1. Instrăinarea moșiei orașului de către Alexandru Șutu și 2. Călcarea hotarului moșiei orașului de către boierii Văcărești.

¹ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, p. 168—169.

² Documente privind istoria Romîniei, Țara Romînească, sec. XIII—XIV și XV, nr. 39, Mihail dă 10 case din Țirgoviște mînăstirii Cozia.

³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 168—174.

⁴ A. Ofețea, Tudor Vladimirescu, p. 40, nota 1.

La începutul secolului al XIX-lea moșia orașului Tîrgoviște, redusă prin daniile anterioare ale Domnilor, rămăsese cu o suprafață care se întindea din malul drept al Ialomiței pînă la apus de riul Ilfov, mărginindu-se spre apus cu moșia Lucieni a Mitropoliei și hotarul Drăgăneștilor, care se continua apoi spre nord pînă în Ialomița cu hotarul Dragomireștilor, acesta delimitînd moșiile și pădurile lui Iorgu Văcărescu și N. Băleanu, apoi moșia Teiș a minăstirii Dealului și Severinul minăstirii Stelea. Spre sud se mărginea cu moșia Văcăreștilor, cu moșia Ulmu a logofătului Băleanu, Nisipurile minăstirii Mărcuța și alte proprietăți mai mici, mergînd iarăși pînă în riul Ialomița.

În acest cuprins se aflau și satele „cantonate pe moșia orașului”: Ulmi, Colanu și Priseaca, administrate de către județii și episcopii orașului Tîrgoviște pînă la Regulamentul Organic. La începutul secolului al XIX-lea aceste sate nu aveau niciun fel de obligație feudală față de oraș, afară de administrație, bazîndu-se pe vechi privilegii domnești păstrate prin tradiție⁵. Întreaga moșie era administrată de episcopul orașului Tîrgoviște.

Moșia orașului fusese în secolele anterioare mult mai mare, întinzîndu-se și în stînga Ialomiței, unde acum orașul nu mai stăpînea decît valea Sasului, valea Voievozii și a Ovrecii, plantate cu vii de către orășeni, precum și dealul Bujorita, unde se aflau „oprituri” de păduri ale orașului, în jurul minăstirii Dealu. Toate acestea erau denumite „loc moșnenesc”.

În moșia orașului locuitorii aveau delnițe, oprituri, curături și cuprinsuri în diferite suprafețe, primite cu acte de danie sau de vînzare și altele însușite cu învoirea organelor administrative locale. Pînă la începutul secolului al XIX-lea moșia orașului fusese în mare parte împărțită între diferiți orășeni, mulți lărgindu-și cuprinsurile prin cutropire din pămîntul obștească. Mai rămaseseră totuși și locuri slobode în proprietate obștească, în afară de izlazuri și păduri.

În timpul lui Alexandru Șușu (1818—1821) orășenii din Tîrgoviște se plîng Domnului că s-au pripășit aci mai mulți străini și aceștia au „cuprins toți locuri, nu pe cit le-a fost trebuința fiecăruia, ci cu sutele de pogoana, facînd moșii întregi, cu stăpînire statornică și ce le prisosește vind unii la alții, iar pe dinșii i-au strîmtorat, încît nu le-au rămas locuri unde să are, nici să cosească, nici izlazuri pentru dobitoacele lor, ci sînt siliți să le hrănească pe coprinsurile acelor străini, dîndu-le dijmă și făcîndu-le „clacă”. Ei cereau să se ia acele cuprinsuri de la străini și să rămînă moșia liberă, pe seama pămîntenilor, așa cum a fost din vechime. Într-adevăr, în afară de pămînteni ca Androneștii, Brăteștii, Văltamanii, aveau suprafețe întinse și străinii, mai ales greci, ca Hioții,

⁵ Arhivele Statului Tîrgoviște, Decele 75/849, 22 și 65 din 1865.

Dimitrii, Papazoglu și alții. Aceștia își aveau ogrăzi și odăi pe cuprinsurile lor, cu câte un odăiaș de supraveghere a gospodăriei⁶.

Față de nemulțumirea reclamată de țirgovișteni, bazat și pe existența locurilor slobode din moșie, ca și pe dreptul Domnului de proprietate asupra orașelor, Alexandru Șutu s-a hotărât să-și însușească această moșie, de care avea nevoie pentru a-și inzestra pe fiica sa Catinca, pe care tocmai o mărita cu tânărul Manolache Băleanu, proasăpt „telios“, cu școala terminată⁷. În acest scop și-a asigurat și concursul câtorva boieri lingușitori, între care Iordache Filipescu și Dinicu Golescu. Au fost apoi trimiși câțiva la Țirgoviște pentru a aduce la cunoștința orășenilor, prin hrisov, hotărârea luată de stăpânire și care urmau totodată să măsoare, să hotărânicască și să ia, în primire moșia. Pe orășenii de la Țirgoviște îi amenința astfel claca și lipsa tuturor drepturilor pe care le avuseseră pînă atunci.

La sosirea trimișilor domnești, țirgoviștenii se arată însă hotărâți să se împotrivescă. Ei trag clopotele bisericilor, se adună și-și manifestă nemulțumirea purtînd fiecare câte o luminare de ceară neagră în mînă, ca semn de mare nenorocire și strigînd „moarte limonagiilor“⁸. alungă pe oamenii Domnului și trimit o delegație de 300 de oameni la București, pentru a protesta împotriva acestei încălcări a vechilor lor drepturi. Domnul, informat de scopul acestei delegații și temîndu-se de dezordinile pe care le-ar fi putut produce în București o delegație alit de numeroasă, mai ales că țirgoviștenii aveau renume de curajoși și neșupuși⁹, a făcut și el o delegație de boieri în frunte cu mitropolitul Dionisie, care trebuia să-i întîmpine înainte de a intra în București și să-i îndemne să se întoarcă acasă. Toate insistențele au fost însă zadarnice, deoarece țirgoviștenii voiau să prezinte plîngerile lor Domnului însuși.

Au convenit totuși ca numai o delegație de 120 inși¹⁰ să intre în București la 20 octombrie 1820¹¹. Aci delegații au mers pînă la palatul Domnului, în fața căruia au manifestat cu strigăte furioase, au bruscat pe oamenii curții, au mers apoi la marele postelnic, pe care l-au pus să jure în fața altarului că nu sînt la el ațele moșiei orașului Țirgoviște¹². Ion Ghica povestește astfel episodul: „Cînd tânărul Manolache Băleanu a fost adus la curte de Kirkireu, Vodă Șutu i-a lăsat barbă și i-a dat de nevastă pe fiică-sa, Domnița Catinca, inzestrînd-o cu moșia orașului Țirgoviște. Vezi, atunci s-au sculat țirgoviștenii, mic cu mare, și-au venit

⁶ V. A. Ureche, *Istoria Romînilor*, XII, p. 481—482 și Naum Rîmniceanu, în *Biserica Ortodoxă romînă*, XIII, p. 275—276.

⁷ Ion Ghica, *Scrisori*, p. 124, Edit. pt. literatură și artă.

⁸ J. Vaillant, *La Roumanie*, II, p. 305.

⁹ Hurmuzaki-Nistor, *Documente*, p. 523.

¹⁰ Ignatie Iakovenko, rezumat în *Neamul romînesc literar*, p. 516.

¹¹ Hurmuzaki-Nistor, op. cit., p. 523—524.

¹² J. Vaillant, op. cit. II, p. 305.

la Divan la București, cu rogojini aprinse în cap și cu jalba în proțap, s-au dus la biserică la sf. Nicolae cel Sărac din strada Victoriei și după liturghie, ieșind în curtea bisericii toți cu făclii de ceară aprinse le stingeau într-un butoi cu smoală aprinsă, strigând: „afurisit să fie vornicul și așa să se topească casa lui“. Se zice că și se făcea părul măciucă. Vornicul pe care îl afuriseau era boierul romin care iscălise darea moșiei¹³.

Domnul a convocat în grabă un Divan extraordinar la curtea domnească, sub cerul liber, care să judece plingerile țirgoviștenilor. Un mare număr de arnăuți înarmați, înconjura întreaga adunare, în timp ce Domnul urmărea dezbaterile de la o fereastră, tremurind¹⁴. Reclamanții pretindeau că deși moșia era domnească, Domnul nu mai avea nicidecum drept să-i îndepărteze de pe o moșie pe care ei și strămoșii lor o stăpîniseră de sute de ani, mai mult decât prevedea legea de prescripție a proprietății¹⁵, că prin astfel de acte se distrugeau obiceiurile și libertățile tradiționale ale țării; că Divanul trebuia să roage pe Domn să nu mai dea ascultare intervențiilor unor anumiți boieri și să renunțe la astfel de inovații, iar ei să rămână în folosirea nezdruncată a dreptei lor proprietăți, pe care o aveau de la strămoși și pretindeau că aceștia o dobîndiseră ca răsplătă a vitejiei lor în războaie¹⁶.

Prin cuvinte dulci și promisiuni vagi, delegații au fost convinși să se întoarcă acasă în ziua următoare și să lase numai cîtiva împuterniciți cu care să se continue lămurirea chestiunii.

Boierii divaniți au cerut Domnului printr-o scrisoare, să li se pună la dispoziție toate actele pe care se bazau cererile țirgoviștenilor, deoarece, față de revolta și rezistența acestora erau hotărîți să facă o cercetare nepărtinitoare și să dea o hotărîre dreaptă, în conformitate cu documentele. Domnul, înșelat în așteptările sale și supărat că boierii voiau să-i conteste drepturile sale asupra unor astfel de proprietăți, a pus pe favoriții săi să redacteze anaforma în numele boierilor divaniți, prin care se aprobau măsurile luate de Domn în privința moșiei orașului Țirgoviște, iar participanții la revoltă urmau să fie pedepsiți aspru. Această anaforma a fost apoi purtată de nepoții Domnului, postelnicul Iacovaki Rizo și spătarul Racovița pe la toți boierii, cerindu-li-se a o iscăli. Slaba rezistență a câtorva boieri a fost ușor înfrîntă prin amenințări cu destituirea din funcții și actul nedrept a fost iscălit mai întîi de mitropolit, apoi și de ceilalți boieri, în frunte cu banii Grigore Brincoveanu, Grigore Ghica, Barbu Vacărescu, Constantin Crețulescu, vornicii E. Crețulescu și Dumitru Racovița și Constantin Bălăceanu¹⁷. Răpirea moșiei rămînea astfel definitivă.

¹³ Scrisori, p. 124—125. Edit. pt. literatură și artă.

¹⁴ *Hurmuzaki-Nistor*, op. cit., p. 524.

¹⁵ *I. Iakovenco*, op. cit., p. 516—517.

¹⁶ *Hurmuzaki-Nistor*, op. cit., p. 524.

¹⁷ *Ibidem*.

Conducătorii delegației tirgoviștene au fost într-adevăr condamnați la diferite pedepse. Pe cițiva din ei îi cunoaștem dintr-o socoteală din 1831, prin care obștea orașului le restituia cheltuielile făcute la „osinda pușcării pentru moștenirea orașului“: 158 lei și 10 parale lui Vasile Vătămanu, 255 lei lui Tudor Moldoveanu și 335 lei lui Nicolae Andronescu, acestuia din urmă pentru cheltuiala făcută „la închisoarea lui baș-ciohodar“¹⁸. Copia unui act din 1843 vorbește de asemenea despre „multe strădanii pentru moșia orașului iar mai virtos necazul cu a suferi închisoarea la baș-ciohodar, cu multe obraze, să dau moșia orașului Domnului Alexandru Șuțu, cu multe hărăziri de cinste“¹⁹.

Cu astfel de măsuri s-a reușit să se obțină și iscăliturile de cedarea moșiei din partea delegațiilor orașului. După aceasta Domnul s-a prefăcut că-i iartă pe revoltați în urma rugăciunilor mitropolitului și ale boierilor „și s-au întors ticăloșii înapoi obidiți și desnădăjduiți“²⁰.

S-a făcut apoi hotărnicia moșiei sub conducerea clucerului Goleșcu, delimitând-o prin movili de moșiile vecine ale Văcăreștilor, Bălenilor, Mitropoliei și mînăstirii Stelea, iar în oraș s-au trimis epistați pentru vînzarea vinului și a rachiului și pentru încasarea taxelor dela tîrgul-de-afară²¹, ca la toate tîrgurile de pe moșiile boierești.

La 18 ianuarie 1821 moare însă Alexandru Șuțu și de la Tirgoviște sînt trimise două delegații cu jălbi pentru a cere de la văduva Doamnă Eufrosina Șuțu „să ni se dea, iscăliturile ce în silă ni le-au luat potrivit noștri, cum și două hrisoave, unul al răposatului întru fericire Matei Basarab Voevod și altul al răposatului întru fericire Constantin Brîncoveanu Voevod“²². Doamna i-a asigurat că peste trei-patru zile li se vor da, toate dimpeună și cu moșia orașului. Hrisoavele erau necesare pentru redeschiderea procesului, în care scop, văzînd că rezolvarea cererilor se tărăgănează, este trimisă o nouă delegație de 400 de oameni²³, mai hotărîtă, cu o nouă jalbă adresată către „prea cinstiții boieri otcircumitori ai Țării Romînești“ în care arătau că „toate aceste bucurii ce ni se dau nu ne împlinim inima, noastră, căci și mai nainte am fost în nădejde, lă-sîndu-ne și în mai mari necazuri, am rămas pînă acum, neîncredîndu-ne din epistați, fiind tot cu stăpînirea pe deplin cu vinuri i rachiuri prin circrume și popniți de la tîrgul-de-afară“²⁴. Ei cereau dezrobirea orașului și a moșiei, să li se dea iscăliturile luate în silă, precum și hrisoavele de

¹⁸ Actul la muzeul de istorie, Tirgoviște.

¹⁹ Arh. Stat. Tirgoviște, dela 25/835. Un alt act spune despre Nicolae Andronescu că „numai dumnealui s-au pedepsit în zilele Domnului Șuțu“. Actul a fost însă denunțat ca plastograf. Dela 25/935.

²⁰ *Naum Rîmniceanu* în Biserica ortodoxă, XIII, p. 275—276.

²¹ *V. A. Ureche*, Istoria romînilor, XII, p. 484.

²² *Ibidem*.

²³ *I. Iakovenko*, op. cit. p. 517. *Fleischhackl* indică 300 delegați.

²⁴ *V. A. Ureche*, op. cit. XII, p. 483.

la Matei Basarab și Constantin Brincoveanu, care „de nu vor fi la Măria Sa Doamna date, domnealui vornicul Nicolae Golescu să răspundă Dumneavoastră unde le-au dat, avînd bună încredințare de la părinții noștri că la dumnealui răposatul ban Golescu au fost și că acele hrisoave, fiind cu mari blestemuri, ne-au ferit dumnealui răposatul de bîntuiala ce aveam la Măria Sa Domnul Caragea”²⁵, tot pentru moșia orașului²⁶.

Doamna Eufrosina trimisese toate hîrtille privitoare la moșia Tîrgoviștei într-un plic la Divan, care temîndu-se de ridicarea răscoalei pornită din Oltenia sub conducerea lui Tudor și de eventualele turburări la care s-ar fi putut da naștere tocmai în acest timp, s-a grăbit să dea o hotărîre la 18 februarie 1821 „ca de acum înainte jăluitoarii să aibă a lacui pe această moșie Tîrgoviștea slobozi și intru nimic nebîntuiți de către nimeni, după cum și din vechime s-a urmat, avîndu-și stăpînirea nesupărată”²⁷. În aceeași zi, în prezența unui număr de peste 50 de delegați tîrgovișteni, toate actele prin care se instrăina moșia orașului au fost arse chiar în Divan și s-a dat poruncă logofătului de țara de sus, ca toate acele hîrtii să se scoată și din condicile Divanului în care erau trecute²⁸.

Ultimul act de definitivare a chestiunii a fost dat de Grigore Ghica la 10 februarie 1825, în care se povestesc împlîrile de la răpirea moșiei orașului: de către Șuțu pînă la revenirea ei din nou în proprietatea orașului. Documentul arată că Domnul constatînd din hrisoavele bisericilor domnești din Tîrgoviște și din hotărîrea caimacamlor din 18 februarie 1821 că moșia domnească de la Tîrgoviște a fost „slobodă din vechime, pe seama orașanilor de acolo și stăpînindu-se de dinșii de ani nenumărați, liniștit și nesupărați”, la cererea orașenilor, întărește libertatea acestora moșii pe seama lor, cu condiția de a nu fi supărați nimeni din cei ce aveau „locuri i alle coprinsuri hărăzite de mai nainte de luminații Domni prin sineturi domnești” pînă la Alexandru Șuțu²⁹.

★

★ ★

După desființarea completă a monopolului turcesc prin tratatul de la Adrianopol (1829) comerțul exterior al Principatelor dunărene cunoaște un avînt în continuă creștere. Prețul bun al cerealelor stimulează interesul

²⁵ V. A. Ureche, op. cit. XII, p. 483.

²⁶ Rezumatele scrisorilor lui Iakovenko arată că cea de a doua revoltă de la Tîrgoviște a fost mult mai puternică, dar nu arată cum s-a comportat delegația la București. Neamul Romînesc literar p. 516—517 și N. Iorga, Istoria romînilor prin călători, III, p. 136.

²⁷ V. A. Ureche, op. cit. p. 483

²⁸ Ibidem.

²⁹ Originalul la Sfatul Popular al orașului Tîrgoviște. Actele de la Matei Basarab și Constantin Brincoveanu, de care s-a vorbit, au rămas pierdute. Cînd se cer orașului, mai tîrziu, actele moșiei pentru diferite hotărînicii, maghistratul răspunde că orașul nu are acte ci se bizuie pe tradiție și pe actele moșiilor vecine.

pentru agricultură și produsele agricole sînt de asemenea în continuă creștere. Dacă în 1831 se produceau în Muntenia 30.915.196 ocale de griu și 407.089.312 ocale de porumb, în 1859 producția de griu trece de 97 milioane ocale, iar cea de porumb peste 600.000.000 ocale³⁰.

Totodată crește și interesul pentru mărirea suprafețelor de pămînt arabil. În perioada dintre 1829—1835 un număr din ce în ce mai mare de orășeni caută să intre în stăpînirea de suprafețe cît mai mari din moșia obștească, așa încît dacă în 1820 se vorbea de multe locuri slobode, după 1835 acestea de-abia se mai găsesc și se fac cotropiri chiar din izlazul obștesc pentru vite și din opriturile de păduri, ceea ce aduce numeroase reclamații din partea orășenilor.

Vremea Regulamentului organic a pus ordine și în înfățișarea moșiilor, casele izolate și grupările de case au fost „trase la linie”³¹, prin intervenția administrației drumurile netrebnice au fost închise, iar drumul mocanilor, în trecere din Transilvania spre baltă era limitat la 20 stînji lățime, de la un capăt pînă la celălalt al moșiei³².

Interesul crescut al orășenilor pentru pămînt se vede din numeroasele reclamații împotriva încălcărilor unor stăpîniri mai vechi din moșia orașului, certuri pentru hotare, cereri tot mai numeroase de locuri de cultură, care cu greu pot fi satisfăcute.

Un raport al prezidentului magistratului Ion Alixăndrescu, din 1856, care repeta un alt raport din 1840³³ arăta că din insuficienta grijă a epitropilor și „nedomirire a datoriilor lor, ca niște oameni pe atunci foarte simpli și cu puțină experiență, ori pentru alte cuvinte anevoie de înțeles” s-a cotropit o mare parte din moșia orașului, alît de către orășeni, cît și de către locuitorii celor trei sate și chiar de alții veniți din afară, însușindu-și însemnate suprafețe de terenuri pentru construcții de case, locuri de arături, fînețe și grădini și chiar din pădurile orașului, fără să se fi învoit să plătească ceva pentru casa obștească, anual, ca embațicari sau „odată pentru totdeauna”, cum se obișnuia. Departamentul din Lăuntru încearcă să pună oarecare ordine în această situație și în 1835 ordonă magistratului ca verificînd toate proprietățile de pe moșia orașului, să le socotească legale pe cele ocupate pînă în acest an și să se interzică orice astfel de cotropiri pe viitor³⁴.

Măsurile însă nu se aplică și de multe ori chiar dintre membrii magistratului și funcționarii acestuia cotropesc terenuri din moșia orașului și închid ochii la abuzurile altora dintre orășeni³⁵.

³⁰ G. Zane, Un veac de luptă pentru cucerirea pieții romînești, p. 40—41.

³¹ Arh. Stat. Tîrgoviște. dos. 42/837 și 11/838.

³² Idem, dos. 1/836.

³³ Idem, 140/852.

³⁴ Idem, dos. 1/836 și 51/850.

³⁵ Idem. dos. 35/855.

Noi proprietari își fac apoi acte doveditoare că stăpânesc terenul din moși-strămoși, în timp ce unii dintre ei erau veniți de curind în oraș.

O altă formă de înstrăinare a pământului obștesc era vânzarea oficială de loturi de către însuși maghistratul orașului, fără niciun fel de licitație sau alte forme care să asigure cele mai bune realizări creării de fonduri pentru casa obștească, ci numai în baza aprobării completului de trei de sub conducerea maghistratului, în schimbul unor sume derizorii de bani, care se plătesc „odală pentru totdeauna”. Vânzările sînt aprobate de Departamentul din Lăuntru și rareori acesta intervine pentru a asigura prețuri mai bune de vânzare, de obicei în urma unor reclamații, de cele mai multe ori aprobînd lucrările maghistratului³⁶. În esența lor aceste cotropiri și vânzări erau furturi din pământul obștesc, care nu sînt cazuri izolate.

Ele își au asemănări în numeroase alte părți ale lumii și istoria lor este înscrisă în analele omenirii cu litere de sînge și foc, după cum spune Marx, avînd nuanțe diferite, faze și epoci istorice diferite, forma lor clasică avînd loc în Anglia³⁷. Acolo perioada aceasta coincide cu venirea la putere a „meșterilor plusvalorii, Tunciari și capitaliști” de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, care au inaugurat o era nouă „prin aceea că practică ră pe o scară uriașă furtul în domeniul statului, furt care pînă atunci nu cunoscuse decît proporții modeste. Aceste pămînturi erau date în dar, erau vindute la prețuri derizorii sau erau alipite unor domenii particulare prin simplă uzurpare”³⁸. Același lucru se întîmplă și cu proprietatea comunala din Anglia din sec. XVIII prin legile de împrejmuire a pămînturilor comunale, la adăpostul cărora se jefuiește pămîntul obștesc. Capitalismul își urmărea aci legile lui de dezvoltare pentru a scoate pe țărani din matca lor și a-i împinge în întreprinderile industriale din ce în ce mai numeroase și mai mari.

În moșia Tirgoviștei această ofensivă a capitalismului incipient de a-și subordona agricultura și de a-și crea în acest sector o formă corespunzătoare, lui are loc la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd pămîntul obștesc, atît cît mai rămăsese în urma diferitelor danii domnești, se împarte între diferiți orașeni și ajunge mici proprietăți particulare. Caracterul de obște al proprietății nu poate împiedica pătrunderea capitalismului în agricultură³⁹, ba chiar anticipează exproprierea latifundiilor feudale, cum este și normal în dezvoltarea societății omenesti.

Pînă la 1856 aproape întreaga moșie a orașului ajunsese în stăpînire proprietăților particulare, cu excepția izlazului obștesc micșorat și

³⁶ Arh. Stat Tirgoviște, dos 42/837, 19/840, 1/844, 76/846 și altele.

³⁷ K. Marx, *Capitalul*, I², p. 635—636.

³⁸ *Ibidem*, 642.

³⁹ *Lenin*, *Opere*, 3, p. 297—298, Edit. lit. politică.

a pădurilor obștești. Noi proprietari își despărțeau terenurile din cel obștesc sau le delimitau față de vecini prin șanțuri sau împrejmuiri, care amintesc împrejmuirile pământurilor comunale din Anglia secolului al XVIII-lea.

Cîteodată mai răbufnesc și interesele obștești, ca în 1850, cînd 70 locuitori din mahalaua tabacilor „năvălind în neorînduială au rupt gardul cu care s-au aflat împrejmuît locul lui Sandu Dude, au scos porumbul din rădăcină și strigau cu sălbăciune că sînt în stare a plăti orice pagube“ numai locul să revină obștei orășenilor. Cum Sandu Dude avea acte în regulă că poseda locul prin danii și cumpărări, cei care și-au manifestat nemulțumirea sînt „dojeniți polițienește“⁴⁰.

Nu lipsit de interes este și faptul că beneficiarii acestor întreceri în acapararea pămîntului obștesc sînt în primul rînd negustorii și meseriașii, precum și boierinașii care aveau deja terenuri arabile.

Cînd aceștia se adresează cu cereri „maghistratului“ membrii acestuia se și grăbesc să le rezolve prin defalcarea suprafețelor cerute, în timp ce cererile plugarilor birnici rămîn de cele mai multe ori nesatisfăcute⁴¹. Se aplică și aci principiul că „cu cît meșeșugarii sînt mai înstăriți ca producătorii, cu atît sînt mai ajuți ca agricultorii. Cu cît rolul lor în producție este mai mic, cu atît sînt mai prost situați ca agricultori“⁴².

Regulamentul sfaturilor orășenești asigurase pentru toată perioada Regulamentului Organic conducerea maghistraturilor numai de către boieri, negustori și meseriași bogați, care favorizau atît pe moșieri cît și pe patronii de întreprinderi negustorești și meșeșugărești.

La această întrecere de a cotropi din pămîntul obștesc participă și toți vecinii de la hotarele moșiei orașului. Supramunca pe care boierii și minăstirile și-o asiguraseră prin Regulamentul Organic, în „aplauzele cretinilor liberali din Europa întreagă“⁴³ făcuse pofta de pămînt mai nesățioasă ca oricînd.

În perioada de după 1835 orașul trebuie să susțină numeroase procese de hotărnicie: cu schitul Viforita pentru locurile de la Bujorita, cu minăstirea Mărcuța pentru hotarul cu Crivina și Nisipurile, cu minăstirea Stelea pentru hotarul cu moșia Severin, cu Mitropolia Tîrgoviștei pentru hotarul moșiei Lucieni, cu boierii Văcărești și altele. Cele mai multe procese sînt cauzate de hotărnicia clucerului Goleșcu din 1820, trimisul lui Alexandru Șuțu, pentru a lua în primire moșia orașului. Astfel, clucerul Goleșcu a făcut în 1820 movile de hotărnicie spre moșia boierilor Văcărești trasînd un hotar, care ciuntea din moșia domnească 1150 de pogoane și le alătura moșiei Văcărești⁴⁴.

⁴⁰ Arh. Stat. Tîrgoviște, dos. 76/846.

⁴¹ Idem, dos. 42/837, 19/849, 1/844 și altele.

⁴² *Lenin*, Opere, 2, p. 377, Edit. lit. politică.

⁴³ *K. Marx*, Capitalul, I², p. 233.

⁴⁴ Arh. Stat. Tîrgoviște, dos. 14/848.

În 1827 clucereasa Elena Dudeasca, văduva lui Alecu Văcărescu, a obținut învoire domnească să facă hotărnicia moșiei sale Văcărești și a pus cu plată pe inginerul hotarnic, serdar Teodor Palade, să hotărniciească și să ridice planul trupurilor de moșie Văcărești, Corbi și Gaciu, dându-i ca act de bază o învoială între Badea și Iordache Văcărescu din anul 1745 de față cu arhimandritul Varlaam de la Mitropolia Tîrgoviștei, pe care se va fi întemeiat și clucerul Golescu în 1820. În această învoială era vorba de hotarul dintre moșia Lucieni a Mitropoliei și cea a Văcăreștilor arătându-se „că să începe moșia Lucieni a Mitropoliei de la Ilfov, de la heleșteul lui Matei Vodă (Basarab), din apa Ilfovului, care acest semn al heleșteului lui Matei Vodă dăsparte între moșia Mitropoliei și între moșia Văcărești și între moșia orașului Tîrgoviște“.

La hotărnicie a fost chemat și județul orașului Tîrgoviște, Nicolae Andronescu, care însă nu s-a prezentat, ci a trimis o scrisoare hotarnicului Palade la 6 octombrie 1827 prin care arăta că orașul Tîrgoviște nu are hirtii doveditoare pentru moșia sa, deoarece s-au pierdut, dar se bazează pe dovezile de hotărnicie ale vecinilor. El dădea voie hotarnicului să lucreze „cum îl va lumina Dumnezeu, pă dreptate“, mai ales că „pă boierii Văcărești îl știu milostivi și din început au fost reazem moștenirii orașului, avînd și dumnealor în trupul moșii orașului Tîrgoviște și alte moșteniri, vii și caminuri în oraș“⁴⁵. Totodată a trimis pe Vasile Vătămanu, unul din episcopii moșiei orașului ca să fie de față la hotărnicie, „fiindcă ceilalți oameni erau rasipiți“. Boierii Văcărești au socotit înscrisul lui Andronescu și prezența lui Vătămanu ca o aprobare a hotărniciei făcută de serdarul Palade, din partea orașului. Hotarnicul era înarmat și cu o carte de blestem scoasă de clucereasa Dudeasca de la mitropolitul Grigore, purtînd pe toți cei de față la hotărnicie să iscălească în dosul cărții de blestem cele ce știau despre hotarul în cauză⁴⁶. Lucrurile au rămas în acest stadiu inițial, fără să se ivească vreo neînțelegere din acuza acestei hotărniciri. Abia în 1837 epistatul moșiei Văcărești, Delianidis, voia să pună în aplicare hotărnicia lui Palade, interzicînd locuitorilor satului Colanu, așezat pe moșia orașului de a mai paște vite pe terenul reclamat.

Maghistratul orașului i-a cerut formal să înceteze cu prigonirile, deoarece aceste pretenții nu erau decît reînnoirea hotărniciei Domnului Suțu, care fusese desființată chiar de atunci, cerînd să se păstreze hotarele din vechime⁴⁷. Epistatul continuă însă să-și îndeplinească atribuțiile și peste partea de moșie în litigiu, stabilind de-abia acum hotarul moșiei după semnele indicate de Palade în 1827.

După aceasta au venit la fața locului președintele maghistratului Mihalache Vlădescu și mădușarul Enache Tollea cu un grup de oameni, au

⁴⁵ Arh. Stat. Tîrgoviște, Dela 12/840.

⁴⁶ Idem, Ibidem.

⁴⁷ Arh. Stat. Tîrgoviște, dos. 42/837.

stricat semnele făcute de Delianidis și au restabilit vechiul hotar. În același an 1837, Elena Duceasca reclama către Domn această neînțelegere, iar fiul său Iancu Văcărescu, văzînd că nu-i poate face pe orășeni să cedeze, protesta la 11 septembrie 1838 împotriva stabilirii hotarului de către „cilenul aceluși magistrat Enache Tollea cu zurba, în anul trecut, puind odăi, purcările și înființînd stăpînirea orașului în moșia Văcărești cu așezare de păduri și celelalte multe necuviințe de oameni invierșunați, cunoscute de obște“. El mai arată că în urma acestui fapt a adus din nou hotarnic „cu grea cheltuială“, tot pe serdarul Palade, ca să se vadă „cîtă călcare s-a făcut atunci împotriva, formalnicei hotărîri de la leatul 1827, ce s-a consfințit cu stăpînirea de 11 ani și cu mulțumirea și și neprotestuirea a tuturor vecinilor rezași“⁴⁸. Numai că acum, în 1838, au venit și prezidentul cu cilenul său, tot Mihalache Vlădescu și Enache Tollea „înarmați cu șase puști în căruță și cu butoaie de rachiu, dimpreună și cu cîțiva oameni purtați după îndemnările mai sus numitului cilen. Prin înțeleptele măsuri ce s-au luat s-au răsipit acea prostime fără a le lăsa drum dă gilcevuri sau alte netrebnice urmări“ reclama Iancu Văcărescu.

Cu toată puterea de care dispunceau reprezentanții orașului, avînd oameni înarmați și „prostime“ cu ei, n-au împiedicat totuși lucrarea intenționată de logofătul Văcărescu, s-au lăsat convingși de argumentele acestuia și s-au mulțumit cu o retragere demonstrativă de la hotărnicia la care fuseseră chemați, fiind siguri că hotarnicul plătit de boier și fără să fi fost de față vreun organ judecătoresc nu vrea să facă o altfel de hotărnicie decît în folosul acestuia, mai ales că era tot hotarnicul Palade⁴⁹. Prin această atitudine reprezentanții orașului trădau interesele obștești, de teama atotputerniciei boierești, limitîndu-se la o activitate „legală“, la adăpostul căreia logofătul Văcărescu își putea înfăptui pretențiile.

Hotarnicul și-a înaintat apoi cartea sa de alegere judecătorei Dimbovița, prin care arăta, că în urma verificării hotărniciei din 1827 el a găsit-o fără greșală. Dînd însă ocol moșiei Văcărești a găsit-o scurtată și îngustată pînă în drumul Cîmpulungului. El explica această călcare rătălmăcind un hrisov al lui Mihnea Turcitul din 1588 privitor la cearta dintre boierii Văcărești și Mitropolie pentru hotarul dintre moșiile Văcărești și Lucieni⁵⁰, pretinzînd că acolo este vorba de niște semne de la apus și nu de la răsărit de Dimbovița și că tirgoviștenii, călcînd moșia Mitropoliei din matca Ilfovului pînă în drumul Cîmpulungului, au călcat și moșia Văcăreștilor de la drumul mocanilor pînă la drumul Cîmpulungului, ambele moșii avînd aceeași lungime. El mai spunea că înte-

⁴⁸ Idem, Dela 12/840.

⁴⁹ Arh. Stat. Tirgoviște, dos. 12/840.

⁵⁰ Actul întreg în Documente pentru Istoria Romîniei, Țara Rom., veacul al XVI-lea, vol. IV, p. 466—467.

meindu-se pe hrisevul din 1580 și pe învoiala boierilor Văcărești din 1745, a făcut movile de hotărnicie la drumul mocanilor sau al oii, la groapa puțului, la Udrești și la matca Ilfovului și alta la zăgazul eleșteului lui Matei Basarab, care rămânea astfel în interiorul moșiei Văcărești, adăogînd cu fățarnicie că, dacă s-ar fi luat numai după documente, ar fi trebuit să tragă o linie dreaptă de la piatra din drumul mocanilor pînă la Ilfov și ar fi putut să ia încă și mai mult din moșia orașului.

Totodată, prin intervenția puternicului boier Iancu Văcărescu, lucrurile ajung cunoscute pînă la Vodă și la 19 iulie 1839 prezidentul magistratului Mihalache Vlădescu și mădularul Enache Tollea sînt „suspendariși” iar atribuțiile le sînt îndeplinite de restul mădularilor și de cei doi „stupleani”⁵¹.

În același timp se începuse din 1837 judecătoria neînțelegerilor la judecătoria Dîmbovița pe baza reclamațiilor făcute de clucereasa, Dudeasca în același an către Domn. Aici însă procesul se lărăgăna și „nu s-a putut alege decît zgomot”, așa încît boierii Văcărești nu vedeau nici o șansă de ciștig, cu toate că unul dintre judecători, baronul Miller era „gînerul dumneaei cluceresii”. Ceilalți judecători aveau puternice legături cu orașul. Prezidentul judecătoriei, Costache Hiot, era deputat de mahala „i oroșan cu ceilalți împreună și cu cădere la orice drepturi oroșenești și proprietar în chiar această moșie oroșenească” iar al treilea cilen judecătorec, serdarul Nicolae Brătescu, era de asemenea orașan „i cu cădere oroșănească”. Temîndu-se de pierderea procesului aci, Iancu Văcărescu protestă împotriva continuării judecății, ridică procura vechilului și interveni la Logofetia Dreptății ca procesul să fie transferat la judecătoria Muscel, ceea ce s-a și făcut în octombrie 1838. Orașenii erau însă nemulțumiți de acest transfer, deoarece judecătoria Muscel intra în atribuțiile secției a II-a a Divanului civil din București, al cărui prezident era însuși marele logofăt Iancu Văcărescu. Maghistratul orașului cerea din această cauză Departamentului din Lăuntru să îngrijească a se da, cînd va fi cazul, apelul său la secția I-a sau să repartizeze procesul la judecătoria Ploești. Maghistratul ceruse totodată forului tutelar dezlegarea pentru judecată, dar aprobarea Departamentului întirzie.

După transferarea dosarului și două chemări făcute părților în litigiu procesul se judecă la 9 septembrie 1840. La proces se prezintă numai Elenca Dudeasca „prin vechil d.marele logofăt al dreptății Enache Văcărescu”⁵² fiul dumneaei cu vechilimea înscris”, „avînd d-lui și osebit vechil spre vorbire aici pã d.pitar Alecu Corlătescu, iarăși cu vechilimea iscălită de d-lui logofăt Văcărescu”. Maghistratul ceruse judecătoriei Muscel să nu se dea vreo hotărîre în lipsă, dacă nu se va putea prezenta

⁵¹ Arh. Stat. Tirgoviște, dos. 14/839.

⁵² Idem, dos. 12/840 Este vorba de Iancu Văcărescu.

din cauza întârzierii aprobării Departamentului, deoarece nu era vorba de procesul a câteva persoane ci al unui oraș întreg. Judecătoria însă, potrivit legilor „și porunci c/institutului/ Departament cu no. 1259 leatul 1839..... n-au putut da ascultare la o asemenea propunere a sfatului oroșenesc Tirgoviște“, ci hotărăște ca maghistratul, în numele orașului Tirgoviște să fie condamnat la plata prețurii locului în litigiu, conform pravilei, plata veniturilor pământului însușite de pe acel loc și cheltuielile boierilor Văcărești cu drumurile și hotărnicia moșiei, în sumă de 5824 lei, afară de alte cheltuieli făcute de Elenca Dudeasca, pe care promitea Iancu Văcărescu să le ierte dacă tirgoviștenii se vor mulțumi cu hotărârea dată și nu vor mai „apelarisi“.

După ce i s-a comunicat hotărârea, maghistratul a întocmit o întîmplare de nemulțumire asupra hotărniciei serdarului Palade, atacînd însăși baza sentinței judecătoreiei Muscel și acuzînd :

1. Că serdarul Palade n-a respectat formele legale pentru hotărnicii, nechemînd pe toți vecinii prin organele judecătorești legale. În realitate lucrarea hotarnicului a constatat în faptul că : „avînd scoasă carte de blestem pomenita proprietară, fără știrea vecinilor, fără paza conoanelor bisericești și pravilnice, au iscălit o sumă de lăcuitori clăcași, scutelnici și poslușnici ai d-sale în dosul cărții de blestem și pă lîngă dînșii și pă vreocîteva nume oroșanești, care, cînd s-au dat la iveală cartea de blestem în presustvia sfatului la leat 1838 dă d. hotarnicu și d. Iancu Duculescu, vechilu dumneaei cluceresii, chemîndu-să acei oroșani și întrebîndu-să, au tăgăduit cu totul, că nu au cea mai puțină știință dăspre acestea zicînd că, cînd ar ști pă acei care i-au iscălit ar cere prin judecată pravilnica satisfacție“⁵³, din care, cu toate că mai muriseră, mai erau unii în viață și care în 1838 i s-au și împotrivit la aplicarea hotărniciei din 1827. În afară de carte de blestem hotarnicul s-a orientat și după movilele făcute la ordinul lui Alexandru Șuțu, fără a asculta pe nimeni cînd îi spunea „că acele movili, ca niște netrebnice și hrăpitoare dreptului pămînt oroșenesc, din înaltă poruncă, către leat 1821, s-au desființat vederea lor“. Hotarnicul pe de altă parte fără să țină seama că mai înainte vreme prea puține moșii puteau să aibă linii drepte, se apuca să facă astfel de linii drepte.

2. Clucereasa Dudeasca n-a voit să înfățișeze toate documentele și mai ale lucrarea hotărniciei Văcărești din Deal și din Vale între dînsa și aga Costache Zefliari, făcută tot fără știrea vecinilor, „unde au putut a să nvoi ca niște frați și a o face spre a hrăpi din trupul pămîntului moșiei orașului“.

3. Proprietara n-a voit să aștepte desăvîrșirea hotărniciei pînă la ultima instanță ci a și intrat în stăpînirea terenului în cauză, luînd cu-prinsuri oroșanești, finețe, oprituri de pături, locuri de arătură și case clădite, pe care „cei ce stăpîneau pă vremea dă alunci le-au găsit de

⁵³ Arh. Stat Tirgoviște, dos. 12/840

la moșii și strămoșii lor“ și din aceasta s-au deschis neînțelegerile și procesul.

4. Dacă hotărnicul a luat drept aprobare a lucrării lui scrisoarea lui Nicolae Andronescu în care arată că nu crede ca boierii Văcărești să năpăstuiască un oraș, el n-a citit și rezerva pe care acesta și-o făcea în aceeași scrisoare „că el nu este de sineși stăpin“ pe moșia orașului și cu toate acestea a făcut hotărnicia „fără de a fi măcar acela de față, cu vreo împuternicire dă către obște și adevărit de vreo dregătorie“.

5. La cartea domnească a lui Mihnea Turcitul din 1580 se arată semnele vechilor hotare a celor două moșii și se dovedește „că aceste două trupuri dă moșie Lucieni și Văcărești vin deopotrivă la capete cu moșia orașului și iarăși să face dovadă precugetarea urmată călcării dreptelor hotară spre a-și mări moșiile i acea taină și netrebnică învoire ce s-au pomenit mai sus, făcută între boierii Văcărești cu un simplu îngrijitor, fiindcă d-lor boierii Văcărești știind că sineturile orașului sînt pierdute s-au întins puțin cite puțin, precum sf. Mitropolie prin amăgitoare mișcări, poprind un codru de loc în capul moșii Lucienilor spre oraș, au făcut o dumbravă mare și i-au dat numire dă Dumbrava di-chiului, dar către leatul 1821, cînd orașu bănuind că va voi sf. Mitropolie a-și întinde hotarale, prin înalta slobozenie s-au tăiat acea dumbravă dă oraș⁵⁴ și sf. Mitropolie nu numai că au privit tăierea și împingerea ce i s-au făcut la vechile hotară arătate în mai sus zisa carte a D. Mihnea, dar poate s-au și sfiit a iuvi acea netrebnică învoire făcută dă către un îngrijitor cu boierii Văcărești, ce acum, peste ani nouăzeci și mai mult o dă la iuveală d. clucereasa⁵⁵.

6. Ca ultim argument maghistratul întreba de ce nu s-au făcut li-nii drepte la cele trei moșii cu ocazia hotărniciei dintre boierii Văcărești și Lucieni sau la despărțirea moșiei cluceresii Dudeasca de cea a lui Costache Zefhari „ci locmai acum, după o stăpinire neclînită în toate părțile vecinate într-o însemnată sumă de ani, cere a înființa linii silnice cu hrăpire de pămînt stăpinut de oraș, fără a să ști și chiar suma anilor“. Se contestă hotărîrea judecătorei Muscel la Divanul civil din București, secția II-a, unde era prezîdent Iancu Văcărescu. Maghistratul intervine de mai multe ori atît la Departamentul din Lăuntru cît și la Logofetia Dreptății ca, după exemplul satisfacerii marelui logofăt Văcărescu, de a se muta procesul de la Dimbovița la Muscel, pentru aceleași motive, să se dea acum satisfacție și orașului prin schimbarea dosarului de la secția II-a la secția I-a. Procesul rămîne însă tot la secția II-a.

Pentru a se putea face față cheltuielilor de judecată nu există niciun articol în bugetul orașului și nici nu se aprobă de Departamentul din Lăuntru introducerea acestor cheltuieli din veniturile obișnuite, ci se recomandă a se face cislă pe locuitorii din oraș și ai satelor de pe moșie. Cu ocazia încasării sumelor cisluite se ivesc numeroase nemulțumiri din partea celor care nu aveau nicio palmă de pămînt în moșia orașului și

⁵⁴ Arh. Stat. Tirgoviște, Dela 12/840. Pe acest loc s-a format în jurul anului 1830 satul Dumbrava. Dela 66/849.

⁵⁵ Arhiv. Stat. Tirgoviște, Dela 12/840.

cereau să fie scutiți de o astfel de dare, iar sumele necesare să se încaseze de la cei ce aveau pământ în moșia orașului. Folosirea izlazului obștesc de numeroasele vite a citorva proprietari și meșteșuguri, mai ales de oile cojocarilor, era un alt motiv de nemulțumiri, cu toate că se stabilise o taxă comunală pentru cei ce aveau un număr prea mare de vite ⁵⁶.

Prilej de nemulțumiri constituiau și numeroasele interdicții, urmăriri și amenzi pentru cei ce tăiau lemne, în interesul lor, din pădurile orașului, fie că erau orașeni sau locuitori ai celor trei sate. În timp ce unii orașeni își aveau locurile lor cu păduri proprii în moșia orașului, cei lipsiți de astfel de locuri nu puteau folosi niciun lemn din pădurile obștești, conform măsurilor luate de maghistrat, pînă la verificarea proprietăților particulare de pe moșie. Toate acestea făceau ca obștea orașului să nu mai acționeze ca o unitate, ca înainte de 1821, deoarece pătrunderea capitalismului o sfărîmase și împrăștiase interesele comune.

Judecarea procesului se face abia la 3 februarie 1845, cînd Elena Dudeasca era răposată și parte directă în proces este marele logofăt Iancu Văcărescu. Maghistratul și-a trimis vechilul său, Nicolae Chirculescu, însoțit de doi deputați de mahalale, care au prezentat o nouă întîmpinare prin care se ataca hotărnicia serdarului Palade, adăogînd la argumentele din 1840 și pe acestea: „Dacă hotărnicia sardarului Palade făcută la anul 1828 figura în lucrarea ei potrivit cu pravila pămîntului partea 2 cap. 3, paragraf 2 și 3, cum de nu au pus în lucrare de atunci și paragraful 11 la 9 din pravilă, adică să o fi și împietrit lucrarea sa, dacă era urmată cu mulțumirea și a orașului, ci s-au ținut ascunsă și nepusă în lucrare de răposata clucereasă pînă la iuvirea prigonirii între oraș cu dumneaei“, cînd, sprijinindu-se pe mărluria unor locuitori din partea locului și „aducînd răposata clucereasă iarăși pînă la numitul sardar la 1838 au intrat în silnicie de stăpînește partea aceasta de loc numai prin rinduire de epistat, iar nu însoțit și cu partea sa totală a moșiei ce o are dată în arendă, cunoscîndu-se cu aceasla că singură d-ei au cunoscut pulreziciunea hotărniciei făcută de numitul sardar“. Avocatul mai adăoga că o astfel de hotărnicie ca a serdarului Palade, nefăcută prin obștea orașului, pe care nici n-a chemat-o la fața locului prin isprăvnicatul de atunci și nepusă în lucrare cu stăpînire efectivă pînă în 1838, după cum se putea dovedi la fața locului, nu poate fi ținută în seamă și nici nu se poate spune că cu o astfel de hotărnicie și-ar putea însuși casa răposatei clucereșe o stăpînire cu bună credință pe temeiul pravilii ⁵⁷. Pentru adevărarea semnelor indicate de hrisovul din 1580 vechilul orașului cerea să se dispună trimiterea a doi hotarnici, cîte unul de fiecare parte și cu carte de blestem care, pe baza pietrelor și semnelor din acel hrisov să despartă moșia orașului. Semnele din hrisov despre care hotarnicul pretindea că sînt numai la apus de Dîmbovița erau și la răsărit de aceasta. Pentru partea de loc în care clucereșea a intrat în 1838 orașul cerea despăgubiri, inculsiv cheltuielile făcute cu judecata. Avocatul orașului prezenta și mărturii scrise ale mai multor oameni, arătătoare de

⁵⁶ Arh. Stat. Tirgoviște, Dela 46/846, 38/847, 87/847 ș. a.

⁵⁷ Idem, Dela 20/844, vol. IV.

semnele și pietrele hotarului în judecală, care nu se iau însă în considerație de Divan, deoarece martorii erau părtași în moșie.

Logofătul Iancu Văcărescu aducea același argumente ca în 1840 și mărturiile preoților din Răciu și Piersinari, precum și a economului Mitropoliei Tirgoviștei, ecleziarhului Gheorghe, care ar fi fost de față la hotărnicia cu carte de blestem din 1827. El mai înfățișa și numeroase alte mărturii scrise din 1827, care priveau însă mai mult hotarul moșiei Văcărești dinspre cea a boierilor Ghiculești.

Impotriva afirmației vechilului orașului că însăși proprietara nu s-ar fi simțit deplin proprietară pe această parte de moșie prin faptul că nu o arendase ca pe restul moșiei, aducea o scrisoare a pitarului Dincă Amira din iunie 1837, adresată Elenchii Dudeasca, prin care spunea că venind la Văcărești, ca să ia în primire moșia de la arendaș, a găsit-o cotropită în mare parte la hotarul despre Tirgoviște⁵⁸.

Divanul observind că arătarea marturilor din dosul cărții de blestem nu indică nici pietre și nici alte semne ale hotarului despărțitor dintre moșia Văcărești și a orașului a întrebat pe logofătul Văcărescu dacă are și alte documente în care să se vadă astfel de pietre sau semne de hotar la locul de prigonire. Cum alte documente nu avea și arăta numai Invoiala din 1745 din care se vedea „că moșia Văcărești merge în deopotriva lungime că moșia Lucieni a sf. Mitropolii până în heleșteul lui Matei Vodă, de vreme ce în numita carte de invoială să coprinde curat că, capul moșii Lucieni a sf. Mitropolii stă în matca Ilfovului, la heleșteul lui Matei Vodă, care este și pă moșia boierilor Văcărești” „...și de acolo până în colțul capului moșiei ce au fost a d-lui logofătului Iorgu Văcărescu, la drumul mocanilor ce-i zice și al oii”. Cum avocatul spunea că orașenii au stăpinit terenul prelins de Văcărești și mai înainte și după facerea acestui hotărnicii din 1827 și deoarece nici o parte nici alta nu aveau documente pentru acel loc de prigonire Divanul hotărăște să se trimită din nou la fața locului hotarnici care să delimiteze cele două moșii pe baza documentelor, în fața ambelor părți, chemând și pe vecini. Dacă pe baza documentelor nu se putea desăvârși lucrarea, urma să se cerceteze cu carte de blestem, prin martori neinteresați dacă hotarul stabilit în 1838 de hotarnicul Palade a fost un hotar necontestat și înainte de 1828, când s-a făcut planul aceluși hotar. Divanul mai recomanda să meargă la fața locului și un membru al judecătoriei Muscel ca să supravegheze aducerea la îndeplinire întocmai a hotărârii⁵⁹. Termenul acestei noi hotărnicii era la 26 aprilie 1845.

Hotărnicia ordonată însă nu se efectuează și se fixează alte termene până când la 16 septembrie 1847 Departamentul din Lăuntru comunica sfatului orașenesc că Sfatul administrativ a hotărât printr-un jurnal, întărit de Domnul Bibescu, să se facă hotărnicia întregii moșii a orașului Tirgoviște, care urma să se întărească apoi de judecătoria locală, dacă nu ar fi fost nici o nemulțumire. Ca urmare, toate proce-

⁵⁸ Arh. Stat. Tirgoviște, Dela 20/844, vol. IV.

⁵⁹ Ibidem.

sele de hotare pe care le avea maghistratul cu vecinii trebuiau să se amîne pînă la această hotărnicie oficială, plătită de oraș.

Domnul Bibescu era și el interesat la această hotărnicie, ajungînd după căsătoria din 1845 cu Marișca Văcăreasca, fiica lui Nicolae Văcărescu, unul din vecinii moșiei orașului Tîrgoviște, în favoarea căruia hotarnicul Prededici „s-au tras la vale cu linia, lăsînd despre Văcăreasca 370 stîljeni, care acești, după piatră să cunoaște că sînt din moșia orașului, nemergînd pe liniere hotarului pã unde era de cuviință”⁶⁰.

La 8 ianuarie 1849 hotarnicul Prededici raporta că a terminat hotărnicia, dar o făcea numai pentru a-și motiva cererea restului de 200 galbeni pe care-i mai avea de primit de la oraș, deoarece hotărnicia nu era gata nici în 1851, la cererile orașului el răspunzînd că este prea aglomerat de lucrări. În septembrie 1851, după cererea făcută de orășeni Domnului Știrbei, cu ocazia unei vizite a acestuia la Tîrgoviște, se hotărăște să se facă o nouă hotărnicie, acum prin inginerul Gheorghe Cateluța, deși Departamentul din Lăuntru primise planul hotărniciei lucrat de Prededici. Noul hotarnic își începe lucrarea în toamna anului 1851, dar fiind și el angajat cu mai multe hotărnicii lucrează la Tîrgoviște pe apucate, mai ales că trebuia să facă alegerea tuturor proprietăților din interiorul moșiei orașului, după cum se hotărîse încă din 1847. În 1856 hotărnicia nu se terminase și președintele maghistratului Ion Alixăndrescu raporta Ministerului Interior că singura nădejde în lămurirea proprietăților de pe moșia orașului îi fusese această hotărnicie, prin care urma să se verifice și documentele fiecărei proprietăți, pentru a se desființa însușirile abuzive. Ori, întîrzierea lucrării de hotărnicie a inginerului Cateluța aducea un nou termen de robire, ca la 1835 și proprietățile stăpînite prin întînderi abuzive ar fi rămas în proprietatea respectivilor cotropitori, spre paguba obștei orașului. Cu toate cererile orașului hotărnicia nu se depune la maghistrat nici în 1864 cînd acesta intenționează proces hotarnicului. De-abia la 15 octombrie 1866 se dă sentința prin care Cateluța era obligat să predea orașului planul și hotărnicia moșiei.

Între timp, din partea administrației moșiei logofătului Iancu Văcărescu se făceau noi întînderi în moșia orașului, pe care maghistratul le raporta organelor tutelare și la care Departamentul din Lăuntru intervine pe cale administrativă în 1851 de a se interzice orice nouă cotropire, în afară de cea pentru care se purta procesul⁶¹.

Pe de altă parte, conform explicației hotarnicului Palade asupra călcării moșiei Văcărești de către orășeni, că mai întîi aceștia ar fi cotropit moșia Mitropoliei din matca Ilfovului pînă în drumul Cîmpulungului și după aceea s-au întîns și în moșia Văcăreștilor, de la drumul mocanilor pînă în drumul Cîmpulungului, știind că ambele moșii merg înjugate pînă în moșia orașului și vin deopotrivă la capete, trebuia să-și revendice și Mitropolia locul respectiv și aceasta n-a întîrziat. La 18 septembrie 1864 Mitropolia a dat în judecată orașul pentru cotropirea moșiei Lucieni. Procesul urmează cam aceleași drumuri cu cel purtat cu

⁶⁰ Arh. Stat. Tîrgoviște, Dela 14/848.

⁶¹ Arh. Stat. Tîrgoviște, Dela 20/844, vol. III.

Văcăreștii, fiind transferat de la judecătoria Dimbovița la Muscel, de unde apoi revine în 1853 la Dimbovița din ordinul Departamentului Dreptății, cu obligația de a se judeca de un complet format din judecători neinteresați în proces. După câteva aminări procesul se judecă în 1854 și judecătoria constată în baza documentelor chiar ale Mitropoliei că moșia Lucianca nu s-a întins niciodată dincolo de obreję, cum cerea acum și că „moșia orașului, și cu stăpînire de sumă de ani și cu actele sale dovedește că hotarul moșiei orașului este muchia obrejęii și numai de la anul 1848 cînd fostul arendaș de atunci al moșiei Lucieni, cu prilejul acelor evenimente, au trecut peste muchia obrejęii cu vreo două pogoane și apoi și cei din urmă arendași s-au întins mai mult... Hotărăște judecătoria ca stăpînirea moșiei orașului și a moșiei Lucieni să stea tot pe muchea obrejęii, în despărțire una de către alta, precum au fost și pîna la anul 1848”⁶².

Procesul ajunge la Curtea de Apel și cu toate că în 1859 se dă o hotărîre favorabilă orașului, aceasta nu se pune în aplicare pînă la terminarea procesului cu Văcăreștii, căutîndu-se noi dovezi.

Verificarea semnelor de hotar cerută de Divanul Civil din 1845 nu se face decît în 1861 și 1866, pentru aceasta din urmă raportînd și membrul tribunalului Muscel, Homoriceanu, care fusese de față la această lucrare, conform hotărîrii Divanului. Parte în proces era acum Catinca Văcărescu, tuloare a celor trei fii ai decedatului Iancu Văcărescu, Enăchița, Mihail și Constantin. Curtea Apelativă din București, care îndeplinea acum atribuțiile fostului Divan civil constată că nu s-au adus la îndeplinire hotărîrile Divanului din 1845, deoarece din relația judecătorului Homoriceanu rezulta că din actele produse de vecini, adică de Mitropolia din Tirgoviște și logofăt Baleanu, care stăpînea acum moșia fostă a lui Iorgu Văcărescu „nu s-au putut descoperi într-un mod satisfăcător punctele determinate prin acea hotărîre pregătitoare”⁶³. În acest caz hotarniciei și judecătorul trebuiau să recurgă la cel de al doilea mijloc de dovedire, adică a se servi de martori, ceea ce nu s-a făcut, deoarece judecătorul Homoriceanu „s-a mărginit în a asculta pe oarecare locuitori ce s-au aflat prezenți, din proprietatea d-lui Văcărescu, fără a se îndeplini prescripțiunile legii relativ la martori”. Curtea hotărăște să meargă la fața locului un membru din completul ei, Lupașcu, care, după terminarea lucrării trebuia să raporteze și apoi să se cheme din nou părțile. Verificarea la fața locului a semnelor de hotar de către un membru al Curții se face abia la 7 septembrie 1868 prin judecătorul Curții Costacopol. De față erau primarul, cu avocat și inginer din partea orașului și Ion Duculescu, procurator al Catinchii Văcăreasca. După pregătirile pentru intrarea în lucrare la fața locului avocatul părții Văcăreștilor a contestat legalitatea lucrării, intrucît nu erau chemați: „Enăchița și Mihail, care sînt de mult majori și moștenitori ai răposatului Văcărescu și ale căror drepturi nu se mai pot apăra după lege de epitroapa d-ei Catinca Văcăreasca”, avocatul public al județului pentru mo-

⁶² Arh. Stat. Tirgoviște, Dela 20/844, vol. III.

⁶³ Idem, Ibidem.

șia statului, Lucieni și Grigore Băleanu proprietarul moșiei: Ulmi, fostă a lui Iorgu Văcărescu. Din această cauză chiar primarul Tîrgoviștei spunea că deși aceste persoane nu sînt toate direct în cauză, propunea să se amine operațiunea „nevoind a profita de lipsa vecinilor răzași”. Altă verificare se face la 1 octombrie 1869 prin supleantul Curții, Fotea. Acesta a citat toate părțile și au venit toți, afară de boierii Văcărești. Din partea orașului erau primarul I. Zoiadi, avocații Strimbeanu și Nicolaescu, precum și inginerul hotarnic I. Bărbulescu. La cererea membrului Curții de a se amîna verificarea pe teren după cererea Catinchii Văcărescu pentru ziua următoare, reprezentanții orașului s-au opus spunînd că această cercetare trebuia să se facă încă de 24 ani. Orașul a fost invitat să dovedească hotarul moșiei sale dinainte de 1827, la care avocații arătară că deoarece, prin hotărîrile pregătitoare din 1845, 1861 și 1866 s-a văzut că nu mai este posibil a se baza pe documentele vecinilor, deoarece acestea nu probau suficient punctele de hotar dintre cele două moșii, primăria opune afirmației Văcăreștilor că orașul n-ar fi stăpînit acel teren înainte și după 1827 un număr de 23 martori, care se găsesc în fața judecătorului Curții, din comunele vecine, independenți de orașul și moșia Tîrgoviștei. Martorii erau din satele Lucieni, Suța, Matraca, Teiș, Viforîta, Șotînga, Nisipurile și Picioar de Munte, apropiate de Tîrgoviște. După depozitiile martorilor, toți cei de față au plecat să verifice semnele de hotar pe teren, începînd cu piatra de „lîngă un drum vechi, acum părăsit, după spusa locuitorilor și pe care veneau mocanii de la munte la baltă”, apoi la masa de piatră, la balta fetei, apoi la drumul Cîmpulungului — la movila de la Stătulești și spre nord pe obreașă, pînă la movila la stîlpul de piatră, movilă care a fost totdeauna hotar despărțitor între moșiile Lucieni, Văcărești și Tîrgoviște⁶⁴. La întoarcerea membrului Curții la han în oraș spre seară, a găsit acolo și pe Duculescu, avocatul epitropiei Catinca Văcărescu, care pretindea că n-a putut fi față la lucrare, deși se spunea că era deja de trei zile în oraș.

La ședința Curții Alelative din 11 iunie 1870 avocații casei Văcărescu spuneau că Duculescu n-a putut să se prezinte la timp deoarece inginerul hotarnic, care trebuia să-l însoțească, fusese ocupat cu o hotărnicie și ceruse amînarea. Ei predindeau că Duculescu ar fi adus și martori, dar că membrul Curții, Fotea, ar fi refuzat să-i mai asculte, deoarece nu se prezentaseră la timp. Ca urmare, Curtea hotărăște să se asculte și martorii celeilalte părți și pentru aceasta să se trimită din nou un membru la fața locului la 29 septembrie 1870. Delegatul Curții este acum C. Samurcaș, care era pe placul boierilor Văcărești, deoarece acum vin toți: Enăchită și Mihail Văcărescu, precum și avocatul Duculescu, reprezentînd epitropia casei Văcărescu. Din partea orașului vine primarul cu avocații săi.

Înainte de a proceda la ascultarea martorilor, primarul orașului Tîrgoviște a declarat că abia atunci a luat cunoștința de lista, marto-

⁶⁴ Arh. Stat. Tîrgoviște, Dela 20/844, vol. III.

rilor propuși de Văcărești și că cei mai mulți din ei erau locuitori pe moșiile Văcăreștilor, ba unii chiar în serviciul acestora și de aceea se opune la ascultarea lor, conform dispozițiilor jurnalului Curții Apela-tive. Martorii erau: cinci din Văcărești, cîte unul din Bunget și Raciul, atunci amîndouă catune ale comunei Văcărești, unul din Ciurari și pa-tru din Lucieni. Dintre aceștia unul fusese pădurar la Văcărești mai înainte, iar altul circiumar la Dimitrie Florescu, interesat în procesul Văcăreștilor. Samurcaș a ascultat însă pe toți cei 12 martori ai Văcă-reștilor asupra hotarului dintre cele două moșii. Semnele de hotar sus-ținute de martori erau cele ale hotărniciei serdarului Palade. Avocații primăriei spuneau că martorii sînt învățați de cineva să spună punc-tele de hotar într-o anumită ordine și propuneau judecătorului ca mar-torii să spună aceste puncte de la celălalt capăt, lucru pe care mem-brul Curții a refuzat să-l execute. Înainte de a trece la verificarea pe teren a semnelor de hotar primarul Tirgoviștei și cu avocații săi au de-clarat că socotesc de prisos să mai însoțească o asemenea lucrare și s-au retras. Samurcaș a continuat verificarea pe teren numai cu cei ră-mași, partea Văcăreștilor. Primarul s-a mărginit să prezinte a doua zi lui Samurcaș un protest asupra lucrării făcute.

Dintre locuitorii satelor de pe moșia orașului colănenii erau cei mai interesați despre soarta acestui proces prin apropierea de satul lor a celei mai mari părți din terenul în litigiu, acoperit cu pădure. Încă înainte de 1870 Enăchiță Văcărescu căutase să-i neutralizeze pe colă-neni și chiar să-i atragă de partea lui, promițîndu-le că dacă va ciș-tiga el procesul le va face și lor parte din terenul în cauză⁶⁵. Pe de altă parte orașul socotea pe acești săteni ca mai apropiați de interesele ora-șului, avînd în vedere legăturile istorice, cu toate că încă din timpul Re-gulamentului Organic cele trei sate își căpătaseră o administrație pro-prie și toate pretențiile maghistratului asupra unor obligații quasifeu-dale, care au fost de altfel tot timpul ocolite de administrația județu-lui și a plășii Dealului, au trebuit să înceteze după 1864. Colănenii nu se mai credeau însă în nimeni și-și urmăreau propriile lor interese. Astfel, în 1870 cea mai mare parte din locuitorii satului a intrat în pă-durea în litigiu, în partea dinspre moșia necontestată a orașului și au tăiat pentru ei diferite cantități de lemne. Nu i-au putut opri nici inter-dicțiile pădurarilor nici amenințările subprefectului plășii Dealului. Cum tăcirile din pădure au continuat în toată iarna 1870/871, după ordinul prefecturii Dimbovița, primăria Tirgoviștei deschide acțiune judecăto-rească colănenilor la 3 februarie 1871.

Aceste semne de nesupunere ale colănenilor ca și alte manifestări revoluționare din țară au făcut pe boierii Văcărești să pună la cale un aranjament de împăciuire cu ajutorul avocaților orașului Matei Cor-bescu și C. Boierescu din București.

⁶⁵ Arh. Stat Tirgoviște, Delele 20.844 vol. IV și 20/844 supliment.

Procesul se fixase pentru ziua de 10 noiembrie 1871. La înfățișare s-au prezentat din partea orașului primarul N. Chirculescu, avocații și membrii consiliului comunal Rădescu, Zoiadi și Filip, care trimiteau în aceeași zi o telegramă primăriei Tîrgoviștei cu cuprinsul: „Situățiunea procesului foarte grea vis-à-vis de noi. După lupte serioase, în lipsa d-lui primar, plecat astăzi, am reușit pînă pe jumătate pătura și pămîntul, ambele părți renunțînd la cheltuieli“. S-a răspuns din partea primăriei, tot prin telegramă, să se încheie pacea în condițiile relatate. Conducerea primăriei a redactat un afiș la 11 noiembrie 1871 prin care se aducea la cunoștința locuitorilor orașului condițiile de împăcare cu Văcăreștii. Nu se făcea nicio chemare de adunare publică, nu se fixa niciun termen și nici nu se atrăgea atenția asupra suprafeței pe care orașul o pierdea prin această împăciuire. Nu s-a folosit nici bătaia tobii pe la răsplată, cum se obișnuia în alte cazuri de publicații, pentru a se aduce la cunoștința tuturor orășenilor măsurile luate de conducerea primăriei. De aceea din partea orășenilor nu s-a simțit nici o mișcare față de aranjamentele de culise ale avocaților din București, care urziseră condițiile de împăcare, cu înțelegerea reprezentanților din conducerea burgheză a orașului. Se reedita o „monstruoasă coalitie“ cu aspect local, între burghezia tîrgovișteană și boierii Văcărești pentru împărțirea celor 1150 pogoane din moșia orașului, numai să nu fie ridicată la luptă „prostimea“ care ar fi fost în stare să doboare pe ambii contractanți.

Procesul s-a amînat în vederea tratativelor de împăciuire pentru 8 decembrie 1871. Consiliul comunal a aprobat împăciuirea printr-o decizie și s-a comunicat lui Enăchiță Văcărescu, ca împreună cu fratele său Mihail și cu Dimitrie Florescu să îndeplinească formele pentru frațele minor Constantin și să încheie proiectul de pace între părți, prin înțelegerea cu avocații orașului de la București, în condițiile împărțirii pe din două a pădurii și a restului de pămînt. La 6 decembrie 1871 a venit la Tîrgoviște Enăchiță Văcărescu cu proiectele de pace, s-a convocat consiliul comunal a doua zi și s-a cerut telegrafic o nouă amînare de 20 zile a procesului. La 10 decembrie 1871 s-a încheiat o învoială între cele două părți, ca Văcăreștii și Florescu să ia în absolută stăpînire partea dinspre lungul hotarului moșiei Văcărești, jumătate din terenul în litigiu, iar orașul cealaltă jumătate, dinspre moșia orașului, primind fiecare parte o jumătate egală de pămînt. Pătura de pe acest teren s-a dat în exploatare la licitație pe termen de șapte ani și prețul s-a împărțit pe din două. Lemnele tăiate în 1869 cu ocazia facerii șoselei Tîrgoviște—București, și care se aflau depozitate, trebuiau de asemenea împărțite⁶⁶. Actul de învoială s-a aprobat de guvern și de Domn și printr-o hotărîre a Curții de apel s-a stins procesul în 1872. Orașul pierdea prin această împăcare 120 pogoane izlaz și 455 pogoane de pădure, care se alăturau la moșia Văcărești.

⁶⁶ Arh. Stat. Tîrgoviște. Dela 20/844, supliment.

Procesul cu colănenii a continuat pînă în 1886, cînd s-au executat amenzile pentru despăgubirea oraşului, în timp ce Marin Floroiu din Colanu rămînea „deţinut în prevenţie în penitenciarul Tîrgovişte pentru rebeziune”⁶⁷.

Ion Ghica încheie astfel povestirea luptei tîrgoviştenilor cu Alexandru Suţu: „De acea moşie nimeni nu s-a putut apropia şi a rămas şi pînă în ziua de astăzi tot a oraşului. Se zice însă, că s-ar fi cam ştirbit pe ici pe colea, în timpurile din urmă”⁶⁸.

⁶⁷ Arh. Stat. Tîrgovişte, Dela 20/844, vol. IV.

⁶⁸ Scrisori către V. Alecsandri, Edit. lit. şi artă. Scrisoarea din 22 octombrie 1882.